

Fragment uit 4.48 *Psychose* Sarah Kane

een sterker wordend bewustzijn huist in een verduisterde eetzaal dichtbij het plafond van een geest wiens vloer zich verplaatst als tienduizend kakkerlakken wanneer een lichtbundel binnenvalt als alle gedachten bijeenkomen in een ogenblik van eensgezindheid het lichaam niet langer afdrijvend terwijl de kakkerlakken een waarheid omvatten die niemand ooit zal uiten

Ik had een avond waarin mij alles werd onthuld.
Hoe kan ik weer spreken?

Vertaling Marcel Otten

mij in die gevallen wel juist. Sarah Kane geeft het zo ook aan in de tekst, met hoofdletters. Zo suggereert ze trouwens nog meer schreeuwpartijen, maar we volgen haar niet altijd. We hebben ons erg gericht op de inhoud van het stuk, dat de geestesgesteldheid van een psychose weergeeft: een heel emotionele toestand waarin je verlangt naar het onbereikbare, maar waarin je ook aan gevoelsarmoede lijdt, geen formele gedachten meer kan vormen, de tranen voorbij bent. Vaak geeft de tekst een vrije gedachtestroom weer, en dat geeft ook aan hoe Nanette moet spelen: bijna bewegingloos, zonder expliciete emoties uit te beelden.

Ergens lijkt me dat de juiste manier om deze tekst te ensceneren. Ik heb de indruk een correcte, wat brave weergave te hebben gezien van deze tekst, met veel respect voor de auteur en de kenmerken van een psychose, maar ik miste je eigen verhaal een beetje...

PROVILY Je bent niet de enige die dat zegt, maar toch verrast die reactie me. Eigenlijk ben ik best wel een eigenwijze regisseur, en ik heb ook in dit stuk nogal wat persoonlijke beslissingen moeten nemen. De tijd die Nanette neemt om haar tekst te zeggen, die nadruk op louter de taal, dat is toch iets waarin je me leert kennen in deze voorstelling, denk ik. Ik heb geprobeerd mijn actrice zo transparant mogelijk te laten spelen, zodat de tekst zo helder mogelijk voelbaar wordt.

We hebben veel uitgeprobeerd tijdens de repetities. Op een gegeven moment stond er een divan op het podium, met een spotje erop. Dat was een heel gedoe, het leek ner-

gens op. Ook hebben we geëxperimenteerd met bloemen, die tegen de muur kleefden en in hoopjes op de vloer lagen. Maar op die manier zat je al snel in een graftombe. We hebben gerepeteerd in een witte ruimte, wat connotaties oproep met een ziekenhuis. We wilden van al die verwijzingen af, en hebben dan maar beslist de woorden 'geen bloemen geen decor' te laten oplichten. Zo wordt het weer teruggebracht tot een talig gegeven, wat dan weer klopt op een ander niveau. Pas na de première heb ik er nog zo'n 'persoonlijke touch' uitgehaald: helemaal op het einde van het stuk weerklonk het Stabat Mater van Antonio Vivaldi, waarna het licht doofde. Volgens de recensie in *NRC Handelsblad* liet ik pas door dat einde merken wat ik eigenlijk wilde vertellen met de voorstelling, en dat terwijl ik toch al anderhalf uur lang aan het tonen was wat ik wil vertellen... Veel mensen vonden het lied ook hartstikke mooi, maar ik had geen behoefte aan de aandacht die ik zo op mezelf als regisseur vestigde. Kanes laatste woorden, 'doe alsjeblieft de gordijnen open', zijn zo sterk, dat ik die moet laten volgen door stilte en duisternis. De muziek had iets heel kerkelijks, je zag letterlijk de kist zakken. Het moest er dus uit.

Toevallig is het deze week de Week van de psychiatrie in Eindhoven, en jullie hebben een doorloop gespeeld voor psychotische patiënten en psychiatrisch personeel. Hebben hun reacties je iets bijgebracht over de tekst en de voorstelling?

PROVILY Hulpverleners vertelden dat ze de symptomen herkenden, en de reacties van de patiënten waren heel heftig. Psychotische

patiënten kunnen fictie en realiteit niet van elkaar onderscheiden. Alle geluiden, lichtschakeringen, geuren worden opgevangen en vormen één intens bewustzijn. Ze verliezen ook het selectiemechanisme waarmee jij en ik ons beschermen tegen alle informatie waarmee we bestookt worden: ze filteren de werkelijkheid niet, ze nemen alles in zich op. Ze worden de buitenwereld. Ze voelen zich ook emotioneel betrokken bij alles wat ze zien. Na 9/11 pleegden veel psychotische patiënten zelfmoord, omdat ze zich schuldig voelden voor wat er gebeurde. Terwijl we eigenlijk allemaal deel uitmaken van de wereld waarin catastrofes gebeuren, maar onze eigen rol meestal weg relativeren. De hele hamvraag is: wat doe je als je dat enorme schuldbesef hebt? Sarah Kane schreef toneelteksten. Ze walgde van de oorlog in Joegoslavië, wat vooral in haar eerste stukken tot uiting komt.³ Maar ook *4.48 Psychosis* gaat veel verder dan alleen maar haar eigen persoonlijke existentiële problemen. Ook dit stuk is doordeesemd van een fundamenteel besef van schuld voor wat buiten haar macht ligt. Ze schrijft bijvoorbeeld: 'Ik vergaste de Joden, ik vermoordde de Koerden, ik bombardeerde de.../ ik zuig je smerige ogen uit en stuur ze in een doos naar je moeder.'

En hoe zit het met jouw schuldbesef?

PROVILY Ik wil wel zover gaan te zeggen dat ik theater maak als reactie op mijn verantwoordelijkheidsgevoel. Niet dat ik getraumatiseerd rondloop door wat er fout loopt in de wereld. Maar de teksten van Kane zijn niet alleen herkenbaar voor psychotische patiënten, iedereen denkt wel eens na over